

sense miraments; a Gramsci (vinculat a Raimon, però no solament a la posició *engagée* de la cultura *nazionale popolare*) i Silone (*Fontamara*, però no solament l'obreta)... i amb el teló de fons de l'Aretí i el Dant. El conegut mestre de la Sapienza sobre les «lectures» italianes, després d'assenyalar la germanor ètica com a criteri d'implicació de l'autor amb aquests escassos segments de la cultura del seu país, no s'està d'anotar el palmari reconeixement de Fuster sobre els seus desconeixements del XVIII, el XIX i bona part del XX italià (veg. p. 121).

I, finalment, Juan M. Ribera (p. 123-149), pren com a corpus capítols adients de les *Obres completes* de Fuster —com solia repetir l'autor que «clàssic» en català era una ben «mòdica ració de clàssic!»—; de la *Literatura catalana contemporània* —cal no oblidar, a efectes de cànon, que no s'hi dediquen a la literatura feta a terres valencianes més de deu pàgines!—; i, sobretot, de *Contra Unamuno y los demás*, i d'unes dotzenes d'articles de *Verbo*, *La Vanguardia* i alguns altres mitjans. El tema, en efecte, és «Unamuno y los demás», i Ribera s'aplica a classificar un llistat ingent de referències literàries hispàniques de tot ordre: al «Siglo de Oro», als venerables narradors del XIX, als segments més canònics o bel·licosos de l'assaig espanyolista, als problemes de la qualitat dels escriptors contemporanis... I, per cert, en el treball d'agrupament temàtic, no oblida Ribera un estilema que hauria resultat profitós també en els altres articles del llibre: el de la ironia com a mètode habitual en les valoracions crítiques (veg. p. 130-132). Possiblement, no hi ha cap altre àmbit més expressiu en la permanent contesa fusteriana «contra Unamuno y los demás».

Finalment, la coherència d'aquesta obra, en termes de «llibre», es demostra en la possibilitat de llegir-la transversalment, és a dir, comparant cada capítol amb els altres. Certament, miscel·lània i composta de treballs *in fieri* o sotmesos a una depuració de resum, no esgota les llengües de cultura per a posseir un «mapa comparatista» complet d'un autor de lectures compulsives i no protocol·làries —per exemple, les literatures de llengua anglesa i russa—; ni entrellaça la «lectura» amb l'«escriptura» d'un assagista molt literari; ni, fins i tot, sol endinsar-se en el Fuster més «moral» o «ideològic» —és a dir, per què tal o qual escriptor, i en quin context—; i no sempre és prou generós a l'hora d'estendre el concepte de «literatura» a l'assaig i la recerca... En definitiva, aquests són objectius d'estudi que, amb bon criteri, s'han d'anar conquerint científicament amb contribucions que, almenys, siguin tan valuoses i productives com les presents actes d'unes Jornades amb voluntat fundacional i incitadora, per a «corregir i augmentar: això és la cultura» —que digué el viciós de la lectura Joan Fuster.

Lluís MESEGUER

Universitat Jaume I

Estudis Romànics, XXX (Barcelona: IEC, 2008)

MALÉ, Jordi (ed.) (2005): *Joan Ferraté. Aula Carles Riba. Actes de la Jornada d'estudi i evocació organitzada per l'Aula Carles Riba i la Residència d'Investigadors CSIC / Generalitat de Catalunya i celebrada el 27 de febrer de 2004*. Barcelona: Publicacions de la Residència d'Investigadors; Generalitat de Catalunya, 201 p.

El volum del qual dono notícia publica les actes de la jornada d'estudi i evocació de Joan Ferraté organitzada per l'Aula Carles Riba i la Residència d'Investigadors CSIC-Generalitat de Catalunya celebrada a la seu d'aquesta Residència el 27 de febrer de 2004. Tan benvinguda va ser la jornada com ho ha de ser la difusió en un acurat volum de les intervencions que s'hi van fer i que contribueixen moltíssim a donar a conèixer la personalitat i l'obra de Joan Ferraté (1924-2003), una figura d'un interès intel·lectual extraordinari, difícil de classificar, que mereix tota l'atenció que se li pugui dispensar.

No és un tòpic que l'obra de Joan Ferraté és difícil de classificar primer perquè va ser crític i teòric de la literatura, traductor, editor i poeta, i després perquè no es va limitar a la literatura catalana com a camp d'estudi. En aquest camp concret, el més significatiu de la seva aportació se cen-

tra en tres poetes: Josep Carner, Ausiàs March i Carles Riba, posats en l'ordre d'importància que tindrien en el seu sistema de valors. Ara, també li va dedicar a un poeta, T. S. Eliot, un exercici enlluernador d'explicació d'un poema capital del segle xx: *Lectura de «La terra gastada» de T.S. Eliot* (1977). Hi posava en pràctica el model de lectura que va presentar a *Dinàmica de la poesia* (1968 i 1982). Tot i la relativa obscuritat de l'estil i la gran densitat d'un pensament d'enorme exigència i rigor, crec que l'obra teòrica i crítica de Joan Ferraté és una de les aportacions més importants de la història del pensament literari català i també espanyol del segle xx. Ara, s'aparta tant dels corrents que dominen l'un i l'altre àmbit que en un cas, el català, ha costat i costarà de trobar-li el lloc on situar-lo si s'agafa perspectiva històrica, perquè fa figura de franc tirador; alhora que en l'altre cas, l'espanyol, no va saber o no va poder trobar un públic adient i ha quedat al marge dels corrents de la teoria literària que s'hi ha conreat.

Seguint el fil que he proposat, em sembla una hipòtesi molt suggerent la que proposa Jordi Malé, que aprofita una citació d'una carta de Ferraté a Gil de Biedma en què aquell es queixa a aquest que a Edmonton li falten les llibreries de Barcelona per remenar-hi llibres; si les tingués a Edmonton, escriu, estarien resolts «todos los problemas [...] de ajuste con la circunstancia» (p. 191). Concloent una argumentació tan hàbil com audaç, Malé proposa que «el problema vital de Ferraté, aquell que el va perseguir al llarg del període central de la seva existència, va ser el del mai del tot assolit "ajuste con la circunstancia"» (p. 192). No sé fins a quin punt és certa una afirmació tan general, que ni corroboren ni desmenteixen les tres col·laboracions de tipus biogràfic que aplega aquest volum. Potser hi afegeix un matis a la descripció que en fa Ramon Gomis que el considera un «llop solitari», títol i punt final d'una intervenció que aporta dades prou interessants sobre els anys que va viure Ferraté a Reus, és a dir, fins al 1952, entre elles la data exacta del naixement: el 5 i no el 25 de novembre com se sol dir. També parla de soledat Francesc Parcerisas que ofereix el testimoni de les seves poques trobades amb Ferraté i se centra sobretot en la lectura i comentari en grup d'Ausiàs March que aquest va dirigir el 1979 al bar «Velòdrom» i en què, més enllà de l'erudició, propugnava que la comprensió ve de «l'experiència pròpia, de l'aprovació intel·lectual» (p. 90). El «retrat literari» que presenta Pep Vila és una breu biografia, més intel·lectual que no personal, amb l'afany de donar una imatge completa del personatge feta des de l'admiració.

Directament o indirecta, a gairebé tots els textos Ferraté és presentat, ho fa Miralles en primer lloc, com «un excepcional, excellent lector de poesia, perquè se'ls va apropiari [els poemes, refent-los, reescriuint-los o escrivint-los]; perquè va saber fer la seva feina i la va fer a la seva manera, entre la lectura i la creació –la lectura com a creació i la creació com a lectura– amb llibertat» (p. 35, vegeu també p. 85, 153). Un exemple brillant d'aquesta caracterització és la lectura de Víctor Obiols de l'esplèndid poema «Hipòlit sota la dutxa», original de Ferraté, en què es recull un pòsit de lectures que incorpora el topos de Safo, filtrat per Racine i una llarga tradició, dels símptomes de la passió amorosa, atribuïts aquí a Hipòlit i no a Fedra. Pel seu costat, Jordi Cornudella argumenta amb eficàcia les raons per les quals a ell li agrada i a un possible lector li pot agradar de llegir els versos de Ferraté. La primera raó és que «els seus versos són obra de la personalitat forta d'un lector empedreït», fets, en segon lloc, «amb una traça extrema, molt apta a captivar-nos per poc que si guem propensos a fer de la lectura de poesies una diversió» (p. 65) i, en tercer lloc, perquè s'hi troba «un palpit de vida autèntica, d'experiència real del món en què ens movem, de coneixement de com estan fetes les persones, tant se val si cultivades o analfabetes» (p. 66).

A Ferraté li interessava la literatura perquè donava «tèca, informació, emocions, il·lusions» (p. 167), perquè experimentava «la literatura [...] com una forma de coneixement, la més alta, per entendre el món. Més concretament, per entendre "l'experiència dins del món"» (p. 154). La passió per la literatura, per la poesia sobretot, el va dur a la crítica (i a la traducció) i va voler buscar «la raó de ser d'un text com a poesia allí on només rau: en el text mateix» (p. 22). Així doncs, insisteix Miralles, «l'adherència del crític al text és imprescindible: que tot el que digui surti dels textos de l'autor de qui parla, s'hi pugui confrontar sempre» (p. 19). En aquest sentit, no ha de sorprendre trobar en Ferraté una competència filològica sòlida que li venia de la formació en filologia clàssica i que

li va permetre tant la lectura exhaustiva de «La terra gastada» com l'edició i comentari (incomplet) de les poesies d'Ausiàs March. Més encara, el crític busca les raons del text «en la intenció de l'autor, que ha de ser refeta a partir del resultat que és el text mateix» (p. 23). Una actitud que, precisa Miralles, s'expressa tant en la crítica com en la traducció, com per exemple en la magnífica versió completa de *Les poesies de C.P. Cavafis* (1987).

El text de Laureà Bonet s'esforça a documentar i contextualitzar la traducció al castellà per Ferraté d'un capítol de *Stephen Hero*, de James Joyce, publicat a la revista *Laye* (juny de 1953), perquè conté una mena de manifest estètic de l'autor desglossat en vuit arguments que, aquesta és la hipòtesi, s'adiu amb les idees estètiques del traductor. Pel seu costat, Jordi Amat aporta algunes dades sobre les bases teòriques de la idea de lector de Ferraté, que troba diversament arrelades en Bally i Dámaso Alonso, en Spitzer, Ortega y Gasset, Heidegger i Sartre. Altrament, Jordi Gràcia s'ocupa de la condició d'escriptor de Ferraté i sosté que l'«impuls d'integritat, rigor i autenticitat personal van fabricar una veu d'escriptor amb estil propi» (p. 168), la identitat moral del qual es fonamenta en «el compromís amb la veritat del lector com a forma de respecte a si mateix i a qualsevol altre lector potencial» (p. 168-169). Jordi Malé, en fi, resumeix l'interès constant, definitori, de Ferraté per la poesia de Carner; d'aquest, sosté Malé, li interessava, en primer lloc, la capacitat imaginativa i el saber lingüístic que li permetien a Ferraté entendre la poesia de Carner com un «joc pur» (p. 181-182), i, en segon lloc, la peculiar posició o actitud que adopta el poeta, base d'una poesia que és tota objectivitat (p.184-185), perquè el poeta ha tingut «la humilitat d'assumir en la seva poesia l'expressió de les experiències més comunes» (p. 186).

Tanca el volum la breu i incisiva intervenció de Josep Murgades que afirma que l'aposta de Joan Ferraté va ser «a favor del compromís amb la pròpia vida, tenaçment anteposada al compromís històric del seu moment» (p. 198). Una actitud que va ser possible, escriu Murgades, perquè «la societat catalana començava amb [ell] a ser, malgrat tot, capaç de generar, ni que fos per defecte, gent preparada i presta a desoir els imperatius funcionals, utilitaris de la tribu i a encetar, al marge d'aquests o fins i tot en acusada divergència, una via singular de realització vital i de recerca de la pròpia personalitat intel·lectual» (p. 201).

Enric SULLÀ
Universitat Autònoma de Barcelona

MASSIP, Cinta (ed.) (2006): *L'escriptura i el llibre en l'era digital*. Barcelona: KRTU; Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 279 p.

Els conceptes tan genèrics i inclusivament —àdhuc difusos fins a la imprecisió— d'avantguarda i modernitat que Vicenç Altaió ha desenvolupat al llarg de la seva trajectòria, als anys 90 foren traslladats a l'acrònim d'origen foixià i desglossament pompós amb què es bateja la institució dirigida per ell (KRTU: Cultura, Recerca, Tecnologia, Universals) i a la col·lecció de llibres que aquesta edita. Un poeta especialment atent a les arts plàstiques, coresponsable d'empreses com *Èczema* o *Cave Canis*, defensor de la hibridació de tot tipus de suports artístics i teories del coneixement resulta un punt de referència adequadíssim per a una línia editorial que publica llibres de reflexió sobre la interdisciplinarietat de literatura, arts plàstiques, ciència i tecnologia. Així, per exemple, l'any Dalí fou aprofitat per organitzar unes trobades recollides al llibre *Dalí. Noves fronteres de la ciència, l'art i el pensament* (2005), en el qual el pintor és recordat com a amfitrió del congrés científic organitzat al Teatre-Museu de Figueres el 1985 i la seva obra hi és llegida des de les teories científiques que l'havien alimentada i altres de més actuals, o hi és usada de punt de partida per a una reflexió excessivament abstracta sobre com l'evolució del coneixement científic pot afectar el món de les arts plàstiques. Seguint aquest mateix model, KRTU aprofità l'any mundial de la física per organitzar i publicar les trobades homònimes *Física de l'estètica. Noves fronteres de la ciència, l'art*